

Dr. Alojzij Homan (1863–1922)

Izvleček

Dr. Alojzij Homan je bil doma v znani Homanovi hiši na loškem Placu. Po maturi v Ljubljani je študiral medicino v Gradcu, po pripravi na samostojno delo v ljubljanski deželni bolnici je služboval v Trebnjem, Prevojah pri Lukovici in zadnjih trideset let v Radečah pri Zidanem Mostu. Bil je organizator in borec za pravice ter socialni položaj zdravništva na Kranjskem. Napisal je več strokovnih knjig s področja zdravstva, najbolj poznani sta Postrežba bolnikom, ki je v drugem delu tega prispevka predstavljena natančneje, in Nemško-slovenska sodno-zdravniška terminologija, ki je izšla tudi v ponatisu, a šele po njegovi smrti.

Abstract

Dr. Alojzij Homan (1863–1922)

Dr. Alojzij Homan came from the well-known Homan house in Škofja Loka. After matriculating in Ljubljana, he studied medicine in Graz. After preparation for independent work in Ljubljana provincial hospital, he served in Trebnje, Prevoje by Lukovica and for the last thirty years in Radeče by Zidani Most. He was an organiser and fighter for the rights and social position of healthcare in Carniola. He wrote a number of professional books in the field of healthcare. The best known are Postrežba bolnikom« (Serving patients), which is presented in more detail in the second half of this contribution, and a German-Slovene forensic medicine terminology, which was also published in reprint, but only after his death.

O zdravniku dr. Alojziju Homanu

Alojzij Homan se je staršema Jožefu Homanu in Ani, roj. Guzelj, kot šesti otrok rodil 16. julija 1863, v Homanovi hiši na Placu, Mesto 114, sedaj Mestni trg 2. Oče Jožef je bil znani loški pek in gostilničar, mati Ana pa hči bogatega trgovca Jurija Guzelja, ki je imel v Škofji Loki več hiš, med njimi tudi Jesharno.¹

Poreklo

Priimek Homan, ki ga povezujejo s priimkom Oman, je bil v okolici Škofje Loke prisoten že v 15. stoletju. Prvi lastnik sedanje Homanove hiše na Placu s tem priimkom je bil pekovski mojster Pavel Homan, ki je hišo kupil leta 1833. S peko se je preživljal tudi njegov

1 Štukl, *Knjiga hiš*, str. 62, 68, 146

sin Jožef (1828–1886), poročen z Ano Guzel(j) (1837–1892). Jožef in Ana sta imela osem otrok, štirje so preživeli otroška leta: Ivana, poročena Flis, je živela v Škofji Loki, Anton je ostal doma in prevzel pekarno, Jožefa se je omožila s krojaškim mojstrom Konradom Pučnikom iz Kranja, najmlajši preživeli, Alojzij, pa je šel v šole in postal zdravnik, bolj poznan na Štajerskem kot v rodni Loki. Mimogrede omenimo še znamenite potomce Alojzijevega starejšega brata, peka Antona Homana: sin dr. Anton Pavel (1895–1972) je bil montanist v zasavskih rudnikih, kasneje pa profesor na FNT v Ljubljani,² Antonov vnuk, torej sin Antona Pavla, tudi Anton, je bil patolog v celjski bolnišnici. Drugi sin peka Antona Homana, dr. Albert (1903–1990), je bil zdravnik in zobozdravnik v Škofji Loki, kasneje v Podčetrtku na Kozjanskem, njegov sin iz prvega zakona z Ločanko Rafaelo Thaler, Gregor (Griša), je zdravnik urolog v Ljubljani.

Šolanje

Alojzij je 1. 10. 1870 vstopil v loško normalko, ves čas je bil odličnjak, šolo je zaključil poleti 1874. Oče je nadarjenega fanta poslal v Ljubljano. Vseh osem let je obiskoval klasično gimnazijo. V popisu prebivalcev leta 1880 je vpisan pri starših, Mesto 114, s pripisom: *gymnasial Schueller, in Ljubljana*.³ Ob popisu naj bi bil v šesti šoli, našli smo ga med dijaki klasične gimnazije. Maturiral je leta 1882.⁴ Medicino je študiral v Gradcu, kjer je diplomiral po petih letih študija, 23. 12. 1887, pri štiriindvajsetih letih, kar je bilo za tiste čase izjemno redko in kaže na njegovo pridnost in talent. Zdravnik iz Žalca Bergmann je v nekrologu ob Homanovi smrti zapisal, da je študiral in bil promoviran na Dunaju.⁵ Dokaz, da se je avtor zmotil, je več pisnih virov dr. Homana samega. Skrajšani sekundariat je v celoti odslužil v ljubljanski deželni bolnici. V prošnjah za službo je navajal oddelke, na katerih je delal kot sekundarij: *od januarja do aprila 1888 na oddelku za kozave bolnike, aprila in maja na medicinskem in blazničnem oddelku, zatem na kirurgičnem oddelku do novembra*.⁶ Porodniškega oddelka posebej ne omenja, verjetno je bil vključen v petmesečno delo na kirurgiji. V tistem času si dela terenskega zdravnika brez obvladanja porodništva ni moč predstavljati, saj so praktično vse nosečnice rodile doma.

Iz kasnejšega življenja dr. Alojzija Homana

Alojzij Homan nima živih potomcev, razen morda v ZDA, za katere pa ne vemo. Tako nismo mogli izvedeti natančnejših podatkov, ki bi osvetlili njegovo življenje, ki ga le deloma spoznamo, posredno iz nekaterih zapisov, nekaj tudi iz dokaj patetičnega nekrologa po njegovi smrti.⁷

V domači župniji sv. Jakoba se je 1. 5. 1889 poročil z Alojzijo Vogl, roj. 17. 4. 1867, iz Škofje Loke, Mesto 99, hčerjo Marije Vogl. Mati in nevesta sta ob poroki živeli v Jesharni, vpisani poklic matere je *zasebnica*. Ženin je bil že ob poroki okrajni zdravnik (Bezirks

2 ES, knjiga 4, str. 42

3 ZAL-ŠKL, Popis prebivalcev 1880, Mesto 114

4 Ljubljanski klasiki, str. 554.

5 Bergmann, Dr. Alojzij Homan, str. 327.

6 ARS 38, Deželni zbor in odbor, t. e. 1532.

7 Bergmann, Dr. Alojzij Homan, str. 327.

Arzt, op. avt.), prebival pa je na naslovu Trebnje, št. 28.⁸ Družino Vogl smo našli v popisu prebivalcev za leto 1880, živeli so v hiši Mesto 116/117. Obe hiši sta združeni, sedaj Mestni trg 39, po domače pri Grbcu oziroma Kocelitu.⁹ Iz popisa povzemamo, da je bila prva vpisana ovdovela stara mati Marija (*25. 9. 1814), rojena v Beljaku, z domovinsko pravico na Jesenicah, sledita hči Marija (*28. 7. 1842) in sin Marcel (*9. 1. 1955), poštni uslužbenec, rojena sta bila na Savi pri Jesenicah. Marija je imela dve nezakonski hčeri: Alojzijo (*17. 4. 1867) in Marijo (*27. 11. 1868), obe sta bili rojeni v Škofji Loki, Mesto 31, sedaj Mestni trg 9. Kot občevalni jezik so vsi družinski člani navedli nemščino.¹⁰ Alojzija se je kasneje poročila z dr. Homanom. Ob popisu leta 1890 so Voglovi že živeli v Jesharni, Mesto 99, a Alojzije ni več med popisanimi.¹¹

Homanovi s Placa leta 1881.

Z leve: Josipina - Pepi (1860), kasneje poročena Pučnik. Alojzij (1863), dijak sedmega razreda klasične gimnazije. Anton (1859), pek, očetov naslednik. Johanca (1857), vdova Marin, poročena Flis.

Kot je bilo tedaj običajno, je zdravnikova družina živela v kraju njegove zaposlitve. Po poroki sta z ženo Alojzijo živela v Trebnjem, od tu sta se preselila v Prevoje. Prvi trije njuni otroci so bili rojeni v Prevojah, št. 15, župnija Brdo pri Lukovici: prvorojenec Pavel Alojz 30. 6. 1890, umrl je v drugem mesecu življenja, Vida Ana Marija 19. 9. 1891 in Darija

8 NŠAL, Poročna knjiga župnije sv. Jakoba Škofja Loka, 1882-1902, str. 33

9 Stukl, *Knjiga hiš*, str. 64-65

10 ZAL-ŠKL, Popis prebivalcev 1880, Mesto 116/117.

11 ZAL-ŠKL, Popis prebivalcev 1890, Mesto 99

Alojzija (Darinka, Inka) 12. 4. 1893.¹² Družina je vpisana v Status animarumu župnije.¹³ Zadnja hči, Marija Magdalena (Marlenka), je bila 18. 3. 1895 že rojena v Radečah pri Zidanem Mostu, kamor se je družina dr. Homana preselila leta 1893. Tu so ostali, saj zdravnik ni več menjal službe.

Poglejmo kraje, kjer so Homanovi prebivali v času njegovega zdravnikovanja! **Trebnje** na Dolenjskem poznamo, zato ga ne kaže posebej opisovati. **Prevoje** so imele v Homanovem času blizu šestdeset hišnih števil in v vasi je bil sedež okrožnega zdravnika. Pred 1. svetovno vojno so bile Prevoje uradno pri Podpeči (nem. Prevoie ob Podpetsch, sedaj Prevoje pri Šentvidu), spadale so v župnijo Brdo (nem. Egg ob Podpeč, danes Brdo pri Lukovici). To območje je bilo v okraju Kamnik. Takrat je bil to del Gorenjske. Dopuščamo možnost, da na Brdu, kjer je bil sedež župnije in sodnije, niso imeli prostora za ambulanto. Sodnija je bila v gradu dr. Janka Kersnika. **Radeče pri Zidanem Mostu** (nem. Ratschach) ležijo ob sotočju Save in rečice Sopote. Vse do konca 1. svetovne vojne so spadale pod okraj Krško, v Deželi Kranjski, oziroma, kot še danes pravijo domačini, *na kranjski strani* slovenskega ozemlja, meja s Štajersko je namreč potekala po Savi. Domačini so Kranjci, oni čez Savo pa že Štajerci, čeprav živijo le dobrih sto metrov stran. Leta 1900 je v trgu z okolico živelo 3790 prebivalcev, v Radečah so bili okrajno sodišče, zemljiška knjiga, notariat, davčni okraj, občina, hranilnica in posojilnica, poštni urad, ljudska šola in župnija. V kraju sta delovala tudi zdravnik in babica.¹⁴ Kasneje, po 1. svetovni vojni, so Radeče postale mesto, v katerem so delovale vse prej naštetje javne službe.¹⁵

Zaradi časovne odmaknjenosti in odnosa do zapuščine je neposrednih podatkov o Homanovih v času njihovega življenja v Radečah sorazmerno malo. Kljub izjemni angažiranosti Melite Simončič in Ivica Obran smo uspeli dobiti le nekaj dokumentov o Homanovih hčerah, ki smo jih v tem prispevku že omenili. Ivica Obran se spominja pripovedi svoje stare mame Kristine Zahrastnik, ki je bila šolana babica v Radečah od 1902 naprej. Skoraj hkrati sta začela z delom, ona in dr. Homan. Slednji je v Radečah kupil hišo (Radeče, št. 164, op. avt.), v kateri je opremil ordinacijo. To je bila hiša, ki jo je po njegovi smrti podedovala hči Vida, poročena Krisper, domače ime *Homanova hiša* se je postopoma pozabilo, prišlo se je novo ime *Krišperjeva hiša*. V tem obdobju je dobila hiša sedanjo obliko prave mestne vile, z zanimivim zunanjim videzom. Po smrti dedinje Vide je posest prešla v druge roke in v njej je sedaj cvetličarna Marič.¹⁶ Severna stena vile je naslonjena na stavbo Občine Radeče.

Hči Vida je po ljudski šoli nadaljevala privatno šolanje na Dunaju, kjer je pridobila glasbeno izobrazbo.¹⁷ Pri sedemnajstih, leta 1908, se je omožila z Antonom Krisperjem (1859–1951).¹⁸ Sledimo pripovedi Ivica Obran: *Njen mož je bil bogat, od neveste skoraj*

12 NŠAL, Krstna knjiga župnije Brdo pri Lukovici, Prepis, 1835–1905 in Miliška knjiga iste župnije 1840–1896, str. 158.

13 Župnija Brdo pri Lukovici, Status animarum, hiša Prevoje, st. 15

14 Popis prebivalcev 31. 12. 1900 Leksikon občin za Kranjsko, str. 88.

15 Krajevni leksikon Dravske banovine, str. 267.

16 Povzeto po pripovedi Ivica Obran.

17 Uslužbenski list Državne glasbene šole Trbovlje, brez datuma.

18 UE Laško, MS Radeče, Poročna knjiga župnije Radeče, leto 1908, str. 5

trikrat starejši ravnatelj tovarne papirja v Radečah, katere lastnika sta bila brata Piatnik z Dunaja. Vida in Anton nista imela otrok. Po smrti dr. Homana sta se iz bližine papirnice (Njivice, št. 2, op. avt.) preselila v domačo Homanovo hišo. Vida je bila prava mestna gospa, rada je igrala klavir, saj si je na Dunaju pridobila solidno glasbeno izobrazbo. V domači hiši je po 2. svetovni vojni začela s poučevanjem klavirja in leta 1950 je ustanovila Glasbeno šolo v Radečah, ki pa je že naslednje leto postala enota Glasbene šole Trbovlje. Z možem sta podpirala kulturno dejavnost v Radečah. Vida je imela cele albume družinskih fotografij. S svojimi učenkami se je rada pogovarjala o prejšnjih časih, tudi z menoj, ki sem se pri njej učila klavir. Bila je urejena in lepa ženska, ki pa je po vojni težko živela in nazadnje umrla v domu za ostarele v Loki onkraj Save. Ob prodaji hiše so izginile tudi fotografije in ni znano, kje bi bile, če jih niso celo uničili. Homanova druga hči Darinka, v Radečah so jo poznali po imenu Inka, se je leta 1920 omožila z odvetnikom dr. Drnovškom iz Laškega. Imela sta tri otroke: najstarejši, Marko, je nadaljeval očetovo strokovno dejavnost, a za njim ni potomcev, Janez je kot študent medicine padel na Vojskem, najmlajša, Inkica, pa je, poročena Villany, po 2. svetovni vojni odšla prek Madžarske v ZDA in o njenih potomcih nimamo podatkov. Edini preživeli vnuk Marko je živel in umrl v Ljubljani. Bil je dedič tistega dela premoženja tete Vide in njenega moža Antona Krisperja, ki je po 2. svetovni vojni še ostalo v njihovih rokah. V Sloveniji tako ni več potomcev po dr. Alojziju Homanu.¹⁹

Dr. Homan je umrl v šestdesetem letu starosti, 13. 11. 1922, žena Alojzija poldrugo leto kasneje, 19. 5. 1924. Pokopana sta v družinski grobnici ob južnem zidu pokopališča v Radečah. V grobnici poleg njiju počivajo še tri hčere, Homanova tašča Marija Vogl, pri njej je vklesana napačna letnica rojstva - 1844, zet Anton Krisper in vnuk Janez Drnovšek.

Homanova-Krisperjeva hiša v Radečah, levo občina.

Delo

V avstro-ogrski monarhiji je večina zdravnikov delala zunaj bolnišnic, bili so zasebni zdravniki, ki so svoje usluge zaračunavali bolnikom. Vsaka večja vas je imela svojo babico. V mestih in trgih so bila postavljena službena mesta *okrajnih* zdravnikov, ki so - poleg zdravljenja bolnikov v ambulanti in na domovih, za plačilo - bili dolžni opravljati številna *javnozdravstvena* opravila: cepljenja otrok, zdravljenje ubožnih, kontrolo voda, nadzor živil živalskega izvora, mrliško pregledno službo ipd. To delo jim je plačevala občina. Z novo zdravstveno zakonodajo so pred koncem osemdesetih let postavili mesta *okrožnih* zdravnikov, ki jih je za opravljanje javnozdravstvenih nalog plačeval *zdravstveni zastop* oziroma vodstvo zdravstvenega okrožja. Plače zdravnikov iz tega naslova so bile poenotene, glede na velikost in težavnost območja od 600 do 800 goldinarjev na mesec. Delovna mesta zdravnikov je razpisala deželna vlada, ki je o prijavljenih zdravnikih na

določena mesta pridobila mnenje zdravstvenega okrožja in zatem odločila o nastavitvi na konkretno mesto. Nastavljeni okrožni zdravnik je pred okrajnim glavarjem podpisal nekakšno prisego, s katero se je zavezal, da bo delal v korist ljudi. Se proti koncu 19. stoletja so bili številni okrajni oziroma okrožni »zdravniki« brez fakultetne medicinske izobrazbe, od poznanih na Loškem npr. Matej Godec in Ivan Dominik, oba sta delala v Železnikih. Večina njih je pridobila najnujnejšo izobrazbo, predvsem iz kirurgije in porodništva, v Gradcu. Ko je kateri od njih zaradi starosti ali smrti prenehal z delom, so ga nadomestili s šolanim zdravnikom, doktorjem medicine.

Po obveznem sekundariatu je dr. Homan nastopil delo *okrajnega* zdravnika v Trebnjem 11. 11. 1888, leta 1890 pa je bil tu imenovan za *okrožnega* zdravnika. Dobival je 700 goldinarjev plače.²⁰ V prošnji za novo delovno mesto na Brdu oziroma v Prevojah ni navedel razloga za menjavo. Tu je bilo prazno mesto okrožnega zdravnika: ranocelnik (nem. Wundarzt) Ivan Dominik, ki je v šestdesetih in sedemdesetih letih delal v Železnikih in zatem v Prevojah, je namreč dobil službo v Kranjski Gori.²¹ Dr. Homan je nastopil novo službo po vseh prej opisanih opravilih. Z delom je začel 15. 5. 1890, padel je v tretji plačilni razred okrožnih zdravnikov, saj je dobival le 600 goldinarjev plače. Potne stroške do revnih bolnikov (nad štiri kilometre, op. avt.) so mu plačevali posebej, iz sredstev zdravstvenega okrožja.²² Po treh letih dela v Prevojah je zaprosil za izpraznjeno mesto okrožnega zdravnika v Radečah pri Zidanem Mostu. Prejšnji zdravnik dr. Mahr, ki je tam delal vse od marca 1885 naprej, je bil tudi železničarski zdravnik v Zidanem Mostu in tovarniški zdravnik v dveh bližnjih tovarnah, je odšel drugam. Sprejet je bil dr. Homan, ki je zapisal: *V Radeče na Dolenjskem sem bil sprejet na lastno prošnjo in s potrditvijo deželne vlade v Ljubljani z dnem 1. 8. 1893.* Za selitev je dobil osem dni dopusta. Plača za delo okrožnega zdravnika je bila enaka kot v Prevojah, poleg plače pa je dobil še enak znesek za zdravljenje železničarjev, zaposlenih pri južni železnici, za tovarniške delavce pa celo nekaj več, 700 goldinarjev. Tako se mu je plača več kot potrojila.²³ Ko so sredi devetdesetih let pri južni železnici načrtovali zaposliti svojega zdravnika, s sedežem v Zidanem Mostu, je pri deželni vladi protestiral *zdravstveni zastop* Radeče, da *dr. Homan delo zmore in ga opravlja strokovno in da se mu bo z nastavitvijo novega zdravnika znižala plača celo do 15.000 goldinarjev na leto.*²⁴

Ivica Obran pove, da ji je o delu dr. Homana pripovedovala njena stara mama Kristina Zahrastnik, radeška babica: *Bil je zelo dober in uspešen zdravnik. Med ljudmi je bil priljubljen in k njemu so se zatekali po pomoč bolniki tudi iz oddaljenih krajev, celo iz Hrastrnika. Bil je posebej usposobljen za pripravo zdravil. Sam je izdeloval različne maže. V tistem času v Radečah še ni bilo lekarn. Ni povedala, če je zdravil tudi zobe. Ne vem, če je bil izvoljen med občinske odbornike, niti ne o njegovi politični usmerjenosti. Je pa bila hči Vida aktivna med radeškimi Sokoli, ki so bili levo usmerjeni. Če bi bili ohranjeni kakšni dokumenti o delu dr. Homana, bi zanje vedela. Mogoče bi kaj vedel dr. Marjan Jereb, nje-*

20 ARS 38, Deželni zbor in odbor, t. e. 1529

21 V prošnji za Kranjsko goro je navedel, da je *po studiju v Grazu dobil naziv patron kirurgije in porodničarstva.* V dokumentih ga ne naslavljajo z »dr.«, torej ni imel medicinske izobrazbe.

22 ARS 38, Deželni zbor in odbor, X/6, t. e. 1530

23 ARS 38, Deželni zbor in odbor, t. e. 1532.

24 ARS 38, Deželni zbor in odbor, t. e. 1532.

gov oče je bil notar v Radečah. Do 2. svetovne vojne so stanovali v Homanovi oziroma Krisperjevi vili.²⁵

Iz omenjenega nekrologa, napisal ga je zdravnik iz Žalca dr. Bergmann, povzemamo, da je čez nekaj let zapustil Ljubljano²⁶ in se naselil kot okrožni, železniški in blagajniški zdravnik v Radečah pri Zidanem Mostu, kjer je ostal do svoje veliko prezgodnje smrti – skoraj trideset let. ... V ljubljanskem zdravniškem društvu je bil dolga leta odbornik in nekaj časa (v letih 1910–1914, op. avt.) tudi podpredsednik. ... Ustanovil je organizacijo okrožnih zdravnikov za bivšo Kranjsko, katero organizacijo je ob prevratu (konec 1. svetovne vojne, op. avt.) raztegnil na celo Slovenijo. ... Ob času, ko je organizacija okrožnih zdravnikov že ležala v agoniji, si je izbral drugo polje, organiziral je železniške zdravnike, tako one južne železnice, kakor one državnih železnic. ... Ta organizacija mu je dala pogum in šel je korak dalje. Začel se je brigati za blagajniške zdravnike in šel zanje in njih gmotni dobrobit s tako vnemo v ogenj, da je sicer še leta 1920 izvojeval lepe uspehe, a ž njimi pa tudi nenaklonjenost vodilnih mest in to ne samo pri bolniški blagajni, ampak tudi pri Južni železnici. Danes bi njegovo delovanje opredelili kot tipičen sindikalno-stanovski boj za izboljšanje gmotnega položaja zdravništva. Iz nekrologa povzemamo še, da sta njegova široka znanstvena izobrazba in njegova velika praksa v zvezi z neutrudljivim delom bili zdravnikom in vladi neovrgljiva podlaga za njegovo imenovanje na najčastnejša mesta. Postal je član pokrajinskega in državnega zdravstvenega sveta, še več, okrožni zdravniki so stavili v njegove sposobnosti toliko zaupanja, da so ga postavili za kandidata za šefa zdravstva v Sloveniji namesto nepozabnega dr. Oražna²⁷. Usoda je hotela drugače in dr. Homanu je bilo prav. ... Pripravljal je novo povečano izdajo svoje »Nemško-slovenske sodno-zdravniške terminologije. ... V sredi tega dela mu je koščena žena pretrgala nit svojega dragocenega življenja. ... Vse to nam kaže, da je bil dr. Homan neumorno delaven. Ako pa vpoštevamo, da je imel prav obširno privatno prakso, se moramo vprašati, kje je ta neutrudljivi našel za vse to potrebni čas? Od svojega počitka si ga je utrgal in ravno ta neumorna delavnost njegova mu je jela spodkopavati njegove življenjske moči ...²⁸

Dr. Alojzija Homana smemo upravičeno prištevati med znamenite Ločane, ki so delovali zunaj škofjeloškega območja. Bil je zdravnik in pisec, ki so se ga ob 50-letnici smrti spomnili tudi Loški razgledi.²⁹ Savnik ga je vključil med pomembne Ločane: *Alojzij Homan je bil okrožni zdravnik v Radečah pri Zidanem Mostu. Sestavil je slovensko sodnozdravstveno izrazoslovje in napisal nekaj poljudnoznanstvenih knjig o praktičnem zdravstvu in higieni.*³⁰ Dr. Homan je vključen tudi v Slovenski biografski leksikon: ... *Promoviran je bil 1887 v Gradcu in je služboval kot okrožni zdravnik v Radečah. Spisal je:*

25 ARS 38, Deželni zbor in odbor, t. e. 1532.

26 Avtor je bil v zmoti, ko je zapisal, da je bil dr. Homan *mestni fizik v Ljubljani*. Tu ni nikoli delal, razen v času sekundariata, ko se je šele pripravljal na samostojno delo.

27 Dr. Ivan Oražen (1869–1921) je bil od leta 1918 do 1921 šef zdravstvenega oddelka pri Deželni vladi za Slovenijo. Danes bi bil to minister za zdravstvo. Poznamo ga kot mecena slovenskih studentov medicine, ki jim je zapustil palačo na Wolfovi ulici v Ljubljani, kjer je studentski Oražnov dom.

28 Bergmann, Dr. Alojzij Homan, str. 328.

29 Planina, Obletnice in jubileji, str. 438.

30 Savnik, Pomembni Ločani, str. 88.

1. *Postrežba bolnikom, Celovec, 1899; Sodnozdravniška terminologija, Ljubljana, 1904; 3. Somatologija in higiena, Založba šolskih knjig, Dunaj, 1914; nova izdaja (Ljubljana, 1924) je razdeljena v dva zvezka: 1. Človek, telo in žitje, 2. Higiena. V KMD 1915 je pisal o Prehlajenju in boleznih, 1916 o Stanovanju in Kako se obvarujemo želodčnih bolezni. Pripravil je novo izdajo Terminologije.^{31,32} Tine Debeljak dr. Homana ni vključil v zapis o kulturnih delavcih Loškega okraja v preteklosti in sedanjosti, čeprav tu omenja tudi številne zdravnike, doma na Loškem.³³ Vključen je v Enciklopedijo Slovenije, kjer je zapis o njegovih objavljenih delih.³⁴*

V času Avstro - Ogrske monarhije so imeli na ozemlju dežele Kranjske zdravniki svoje društvo, s sedežem v Ljubljani, predhodnico današnjega Slovenskega zdravniškega društva. Takoj po 1. svetovni vojni, že leta 1918, so se štajerski zdravniki organizirali ločeno, v Društvo zdravnikov v Mariboru.³⁵ To omenja tudi Bergmann v nekrologu: *Ko se je ustanovilo mariborsko zdravniško društvo, je bil on (dr. Homan, op. avt.) med njega ustanovitelji in njegovi dragoceni nasveti, njegove izkušnje, katere je tu nanovo imel priliko izkoriščavati, so nemalo pripomogle k naglemu in lepemu razvoju tega društva.*³⁶

Iz življenja in dela dr. Homana je še dosti zaprtih strani, ki čakajo na razkritje in objavo. Verjetno bo še najlažje pripraviti njegovo celotno bibliografijo, saj se vse objavljeno nahaja v NUK.

O knjižici *Postrežba bolnikom*

Dva razloga sta narekovala podrobnejši prikaz te knjižice: prvič, delo je tudi za širši krog bralcev še vedno zanimivo in celo poučno, saj se ne zapira v ozke strokovne kroge, in drugič, bralec bo iz navedkov lahko primerjal jezik dr. Homana z jezikom, v katerem je napisan nekrolog po Homanovi smrti, več kot dvajset let po izidu knjižice.

Osnovni podatki

Podnaslov: *Za domačo potrebo in bolniške strežnice*. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu, 1899, 96 strani, velikost 196 x 125 mm. Tega leta je Mohorjeva zbirka izšla v nakladi 78.100 izvodov, kar velja za vse knjige, vključene v zbirko.

O vsebini

Avtor v predgovoru pove, da je knjižica namenjena tistim, ki negujejo bolnika doma, kajti vsekakor je še veliko bolnikov, ki zaradi oddaljenosti, slabega vremena in drugih vzrokov ne morejo ali nočejo v bolnišnico; vendar pa niso v takih razmerah, da bi si najeli izučeno postrežnico in si privoščili izbrano hrano in druge olajšave.³⁷

Vsebina je razdeljena v štiri poglavja: *I. Postrežba, II. Hrana bolnikom, III. Prva pomoč v sili in IV. O vzgoji in postrežbi zdravega in bolnega otroka.*

31 SBL, knjiga 1-3, str. 338.

32 V SBL se avtor *Pr* sklicuje na LZ 1906 (Derganc) in LV 1922, str. 327. Natančno smo preverili navedena vira. V LZ nismo našli zapisa o dr. Homanu. Derganc je v številnih nadaljevanjih v LZ v letih 1905 in 1906 objavil samo spominne pisatelja Janeza Trdine, kjer pa dr. Homan ni omenjen. Drugi vir je točen in ga citiramo.

33 Debeljak, Kulturni delavci, str. 59-79.

34 ES, knjiga 4, str. 42.

35 Zupanič Slavec: Iz rok v roke, str. 23, 54.

36 Bergmann, Dr. Alojzij Homan, str. 328.

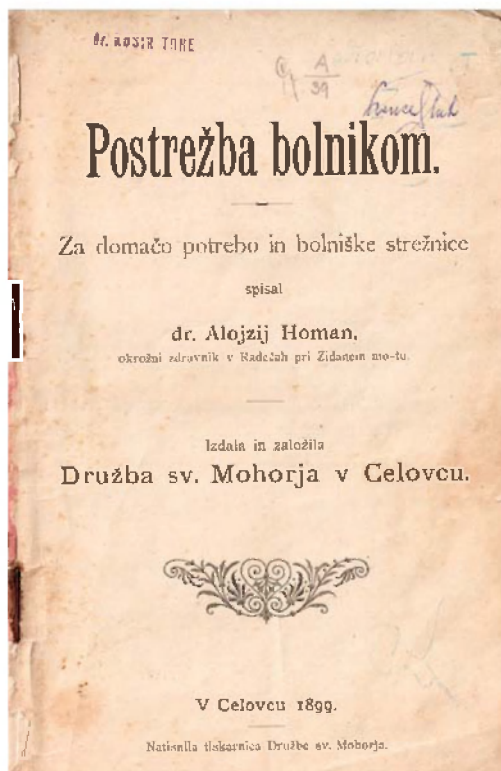
37 Homan, Postrežba bolnikom, str. 3-4.

V uvodu prvega poglavja z naslovom Postrežba zapiše, zakaj so ženske boljše strežnice od moških: *Ženske so že od mladosti vajene prestiljavanja, pometanja, čiščenja perila (pranja, op. avt.) in kuhe, zatorej so bolj pripravne in natančne. Ženske imajo več potrpljenja in usmiljenja, sploh več veselja do postrežbe kakor moški.* (str. 5) Danes bi temu dejali mačistični pogled na stvar, ki pa je bil v času A. Homana in še mnogo let zatem običajen.

Bolnikovi sobi nameni cele tri strani knjižice. Bolnik naj leži pozimi v hišterni,³⁸ sobi s krušno pečjo, ki je zakurjena vsak dan, poleti pa zaradi vročine v sobi brez peči. Najpomembnejše je zračenje bolniške sobe, ki so ga nekdanj zanemarjali, se ga bali, češ, da se bo bolnik prehladil. *Sloveča angleška postrežnica bolnikov*³⁹ pravi, da jo izkušnja uči, da še ni doživela, da bi se bil kak bolnik prehladil v postelji. Na prehodu iz 19. v 20. stoletje niti v naših mestih, kaj šele na podeželju, niso poznali električne razsvetljave, zato priporoča *ponočno svetilko, ki jo sam lahko napraviš: V kozarec nalij polovico vode, drugo polovico pa napolni z laškim oljem, na olje pa deni plavajočo dušico, ki jo prižgeš. Petrolejske svetilke so nekoliko cenejše, pa slabše, ker se rade kadijo in smrde.* Za preganjanje smradu v bolnikovi sobi priporoča večkratno kajenje: *Tedaj deni v lonec žerjavice, stresi nanjo kadila, ki se rabi v cerkvi, ali sladkorja, ali brinja in nosi lonec nekaj časa po sobi.* Marsikje so tako preganjali neprijetne vonjave v stanovanju še po 2. svetovni vojni. Poleti priporoča nočno odpiranje oken, ki naj bodo podnevi, posebno na južni strani, zaprta in zatemnjena.

Pri opisu bolnikove postelje odsvetuje slamarice in predstavi sodobno žimnico, sestavljeno iz dveh samostojnih plasti, od katerih se zgornjo obrača, zrači in čisti. Po zgledu bolnišničnih postelj priporoča nad bolnikovim vzglavjem trapezu podobno *dvigačo*, s pomočjo katere se lahko bolnik sam *dviguje ali vseda, a vendar se rad premakne, ker ga hrbet peče in se kmalu naveliča lege na jedni strani.* Opisu je priložena tudi slika za izdelavo. Postelja naj bo le pri vzglavju ob steni, da se lahko pride do bolnika z obeh strani.

Obsežna splošna navodila o telesni postrežbi vključujejo oblačenje (svetuje po hrbtu

Prva notranja stran knjižice Postrežba bolnikom.

38 Zanimiv izraz za sobo s krušno pečjo. V SSKJ je na str. 275 opisana kot stanovanjski prostor za služabnike in posle.

39 Mišljena je Florence Nightingale (1820-1910), angleška organizatorica pomoči ranjencem in bolnikom, začetnica sodobnega sestrstva in ustanoviteljica prve šole za medicinske sestre. Leksikon Sova, str. 753.

prerezano srajco pri bolniku, ki se ne more sam obleči), podlogo iz polimanega platna, če uhaja pod njega, za ogrevanje nog pa steklene ali lončene ogrevnice, ki jih strežnica napolni s toplo vodo in zavije v platneno plenico, da se ne ubijejo, in da se bolnik ne opeče.

Za A. Homana so sene⁴⁰ pri bolniku, ki negibno leži dolgo časa, večinoma posledica lahkomišelnosti in površne postrežbe. Njegov nasvet za preprečevanje nastanka preležanin je povsem sodoben: mehka posteljnina brez gub, pogosto obračanje bolnika, masaža izpostavljenih mest (komolci, pleča, križ in peti) s hladno vodo ali alkoholom. Če se bolnika ne sme obračati, je treba izpostavljena mesta podložiti s svitkom iz blaga, najboljše pa so svitki iz kavčuka (gume, op. avt.), ki jih napolniš z zrakom ali mlačno vodo. Podrobno opiše dajanje zdravil, posebej se zadrži pri razvajanem ali neubogljivem otroku: *Kedar mora otrok zaužiti zdravila, tedaj ni pretirano usmiljenje na mestu. Otroku nič ne prigovarjaj, tudi se mu ne grozi, ali mu kaj lepega ne obetaj, ker ga le redkokdaj pregovoriš in se le še bolj brani; temveč ravnaj brez vprašanja odločno, hitro, in otrok se ti bo udal. Če pa le ni drugače mogoče, zatisni mu nos, da odpre usta, daj mu zdravila, potem pa tišči za trenutek roko na usta in spusti nos.* Doda še navodilo, kako držati otroka pri zdravniškem pregledu. Oboje je v navadi še sedaj. Ob prehodu stoletij so še stavili na pijavke. Natančno opiše postopek in ga zabeli z navodilom, ki je uporabno le za neobčutljive želodce: *Kedar pa jo (pijavko) staviš v usta, prebodi in prešij jo z nitjo in drži za njo, dokler ne odpade (se napije krvi), zato da ne zleze v grlo.*⁴¹ Znano je, da je pijavka sama »spustila« po kakšnih šestdesetih minutah.

Prvo poglavje Homan zaključí z razlago varovanja pred kužnimi boleznimi. Že pozna kužne klice, pravi jim glivice, ki se razmnožujejo v telesu in, če pridejo ven skoz usta, čreva ali kožo zopet na dan, se znova zaplode, razpršijo v zraku in po pohištvu ter napadejo drugega človeka. Očitno je poznal odkritja zdravnika Roberta Kocha, ki je dokazal, da kolero in tuberkulozo povzročajo bacili. Pri naukih bralcu je oster, celo grozeč: *Postava ukazuje, da vsakdo, ki ve ali sumi, da se je pojavila kje kužna bolezen, nemudoma to naznani občinskemu uradu, in po postavi se mora vsak, ki naznanjevanje zanemari, hudo kaznovati ... Če torej pravočasno in zgodaj kužno bolezen oblastim naznaniš, morejo ti pomagati in svetovati, kako je delati, da se bolezen ne širi. Če pa se je že razširila, jo je težko udušiti. Ravnaj se torej natanko po naročilu, ki so ti ga dali župan, župnik ali zdravnik. Vrstni red naštevanja, kjer je zdravnik zadnji, je za tisti čas razumljiv, saj je bilo zdravnikov med naštetimi najmanj. Otroci ne smejo v šolo, dokler jim zdravnik ne dovoli... Če je pri sosedovih kužna bolezen, ne hodi iz radovednosti bolnikov gledat; glej tudi na svoje, posebno na otroke, da ti ne bodo uhajali od hiše in hodili vasovat h kužnim bolnikom. Ne hodi kropit mrliča, ki je umrl za kužno boleznijo. Že pozna asanacijo domačega ožjega okolja in priporoča, poleg visokih stropov v sobah in velikih oken, tudi gradnjo pokritih cementnih*

40 Sene so star izraz za preležanine, strokovno dekubituse, ki so predvsem posledica neustrezne nege bolnika s kronično boleznijo.

41 A. Homanu bi delali kiivico, če bi mu priporočanje pijavk steli za zastarelo in nestrokovno. V osmi knjigi *Medicinske enciklopedije*, str. 421 in 422, je metoda zdravljenja s pijavkami, hirudoterapija, natančno opisana. Avtor jo navaja kot uporabno metodo zdravljenja in ne kot opuščeno ostalino pretekle ljudske medicine: *Djelovanje pijavica svodi se prvenstveno za lokalno vadenje krvi i dekongestiju dubljih organa ... Komplikacije gotovo ne postoje ... ipak je njena primjena danas ograničena na sasvim malen broj indikacija.* Metoda zdravljenja s pijavkami je torej veljala še najmanj šest desetletij po izidu obravnavane knjižice.

gnojnih jam. Za razkuževanje priporoča apneni belež, raztopino sode ali 5 % raztopino karbolne raztopine. Omeni tudi prekuhavanje in celo sežiganje stvari, ki so bile v stiku s kužnim bolnikom. Po smrti ali popolni ozdravitvi kužnega bolnika ne smejo njegovi domači še določen čas *niti na semnj, niti v cerkev, niti v šolo*. Ta čas imenuje *kontumacija*, ki traja tako dolgo, da se razvije bolezen pri morebitno okuženem človeku, nekako med dvema (norice) do petimi tedni (koze).

V drugem poglavju opiše dietno prehrano bolnikov. Začne pri dogajanjih ob zaužiti hrani. Priporoča drobljenje jedi v ustih, kjer se prepoji s slino, se kasneje v želodcu premeša z želodčnim sokom, v črevesju pa z žolčem, črevesnim sokom in sokom trebušne slinavke. Današnji zdravnik bi zapisanemu dodal težko razumljive latinske ali grške izraze, drugo pa še kar drži. Razloži, da je studenčnica najbolj zdrava, ker ima mnogo mineralnih snovi. Voda v kapnicah pa je mehka, *ker ima prav malo ali nič soli in ogljenčeve kisline v sebi; zatorej je nezdrava in neprijetna ... V njej se nahajajo tudi bolezenske glivice ... Povsod, kjer napravljajo vodovode z dobro pitno vodo, opazujemo, da se kužne bolezni redkeje ali nič več ne prikazujejo*. Kjer nimajo čiste pitne vode, priporoča *čiščenje v cedilnicah* (filtrih, op. avt.) *z ogljem in peskom* oziroma prekuhavanje. Za gašenje žeje priporoča limonado, iz pol limone v pol litra čiste vode. Mleko in mlečnate jedi so najboljša hrana za bolnike. *Najbolj zdravo je prekuhano. Učenjaki so namreč našli v mleku, ki je od jetičnih krav, glivice, ki povzročajo jetiko v človeku, ki tako mleko pije*. Tudi sveža jajca so priporočljiva jed. Marsikoga bi razveselil recept za pripravo hladnega *jajčjega piva* ali vročega *gropa*, ki ga pripravijo iz ruma ali konjaka. *Meso je zelo tečno in ima vse snovi v sebi, ki jih človek potrebuje za svoje telo*. Priporoča predvsem juho, ker se meso teže prebavi. *Če se nabere veliko masti po vrhu, jo posnemi*. Dodaja vrsto navodil za pripravo mesnih jedi. Najbolj priporoča govedino, mlado perutnino (star petelin ali kokoš sta dobra le za juho), manj pa ribe, ki so po njegovem premastne. Za močnate jedi napiše vrsto kuharskih receptov. Po njegovem so skorje kruha lažje prebavljive kot sredica, ki rada napenja, še posebej od svežega kruha. To so vedele tudi naše stare mame, ki so majhne otroke hranile predvsem s skorjo. Sveže zelenjave, četudi je kuhana, bolnikom ne priporoča, z izjemo cvetače v juhi, ker so *težko prebavne*. Sadje priporoča le za pripravo sokov in podobnih pijač. Kava in ruski čaj bolniku škodujeta, če sta premočna in živce preveč razburita. Toleranten je do alkoholnih pijač. Prednost daje nekislemu, a staremu vinu, najbolje kuhanemu. *Le toliko naj omenimo, ... da človek, ki je v zdravih dneh vajejen pijače, ne sme pijače popolnoma opustiti, kedar hudo zboli, zato da srce ne opeša*.⁴² Vročičnim bolnikom alkoholne pijače odsvetuje. Poglavje zaključí z navodilom, da bolnika nikoli ne smemo siliti naj je, *če nima slasti do jedi, kajti želodec prav malo ali ničesar ne prebavi, kedar je človek hudo bolan. Daj mu le toliko, da ne oslabi. Preobilna jed škoduje, neprimerna pa je včasih celo vzrok smrti*.

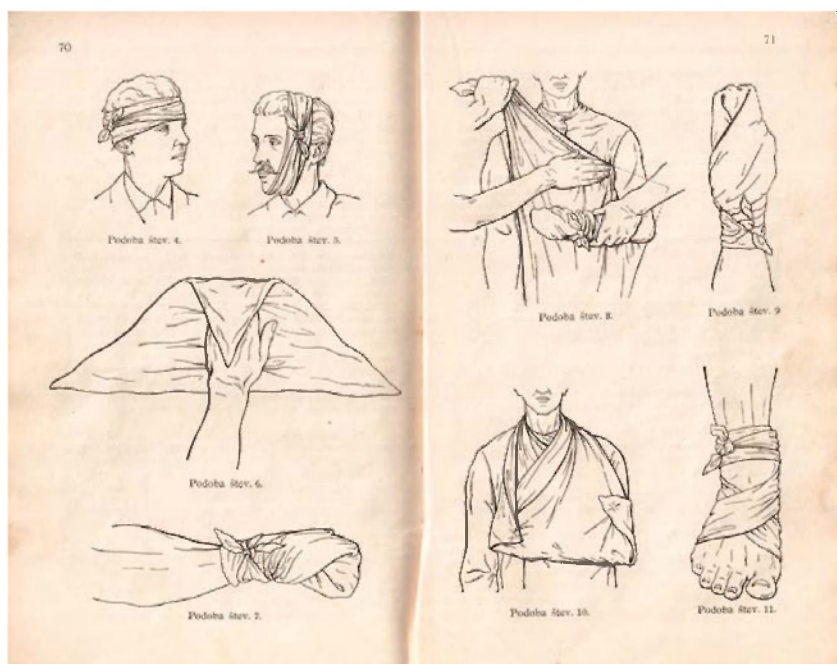
Najobsežnejše je tretje poglavje, z naslovom Prva pomoč v sili. Ustavimo se že pri naslovu. Homan je eden prvih, ki je v slovenskem prostoru uporabil pojem »prva pomoč«,

42 S tem nasvetom je preprečil nastanek alkoholnega bledeža (lat. *delirium tremens*), ki je pri kroničnih alkoholikah posledica nenadne opustitve pitja alkoholnih pijač. Nastanek tega zapleta neredko opazujemo prav pri nenadni težki bolezni ali hudi poškodbi. Pri bledežu je močnen zaplet popuščanje srca zaradi alkoholne prizadetosti srčne mišice.

ki označuje ravnanje reševalca neposredno po dogodku. *Namen tega sestavka je, razložiti in svetovati, kaj nam je storiti v prvi sili pri nesrečah in boleznih, predno pride zvedena zdravniška pomoč, in kako se jih varovati.* Deluje torej tudi preventivno, preprečevalno, kar je za konec 19. stoletja zelo napredno ravnanje običajnega, v bolezen zagledanega tedanjega zdravnika. Vsebinska razdelitev tega poglavja je praktično enaka kot kasneje, v po 2. svetovni vojni izšlih priročnikih za prvo pomoč Mirka Derganca, najprej za bolničarje in sanitejce takoj po vojni. Z naslovom *Osnove prve pomoči* je doživela kar šest izdaj v letih 1962–1982. Trdimo torej, da je Homanov pristop sila napreden. Posebej bomo opozorili na nekatere zanimive nasvete, posebej na tiste, ki so ostali v doktrini do današnjih dni.

Pri nezavesti loči omedlevico od pretresa možganov ob poškodbi glave. Pri slednjem priporoča, *če bi jel bljuvati, položi ga na levo ali desno stran, da izbljuvana jed ne pride iz požiralnika v sapnik in se nezavestnik ne zaduši* (danes bočni položaj). Pri možganski kapi priporoča zelo mrzle obkladke na glavo, mir in takojšnje klicanje zdravnika. Pri božjastnem napadu bolnika *podloži dobro, da se pri premetavanju ne poškoduje. Drugega ti ni treba storiti, zakaj krč v nekaterih minutah sam od sebe preneha, in napad je pri kraju.*

Loči opekline zaradi visoke temperature, na primer ognja, oparine in kemične opekline *od kislin ali alkalij, ki razjede kožo.* Pri vžigu obleke *vrzi se na tla, povlaljaj se po njih, stiskaj z rokami obleko k sebi in otepavaj po njej, ali pa se pokrij s kako plahto ali odejo, da ogenj zadušiš. Ravno tako stori svojemu bližnjemu, če opaziš, da se mu je vnela obleka.* Hudo opečenega priporoča posesti v kad, polno vode do prihoda zdravnika. Pri brizgu apna v oko

Prikaz povijanja s trikotno ruto. (Postrežba bolnikom, str. 71)

svetuje izpiranje z vodo. Pri zmrzlinah udov priporoča kopanje v mrzli vodi, dokler se ne omehčajo in ogrejejo, šele tedaj jih smeš odeti in ozeblega človeka spraviti v gorkejšo sobo.

Pri notranjih krvavitvah loči tiste iz pljuč, želodca in nosa. Prepričan je, da *nobeno domače zdravilo kri bljuvajočega želodca tako ne potolaži, kakor led. Vsekakor pa takoj pošlji po zdravnika, ker so te vrste krvavitve zelo nevarne. Vedno pa je treba izbljuvano stvar dobro pregledati in spraviti, da jo pokažeš poklicanemu zdravniku.* Pri krvavitvi iz nosa je treba s palcem in kazalcem prijeti za nos in ga nekaj časa stiskati. Pri arterialni krvavitvi je treba krvaveči ud dvigniti in pritisniti na rano, iz katere brizga kri v sunkih, kot utripa srce, kasneje pa rano tesno povezati. Na vratu ne moreš tesno obvezati rane, zato je treba samo pritiskati na rano. Zelo poučna je primerjava črpanja vina iz soda z gumijasto cevko in pretoka krvi v večji arteriji. *Kedar je posoda polna, stisneš s prsti cev in vino se ustavi, dokler ne odjenjaš. Krvne žile so takim elastičnim cevem podobne cevi, po katerih se pretaka kri. Stisni tako žilo, kakor mehko elastično cev, in kri se ustavi. Ker pa kri v teh žilah teče od srca po telesu, pritisniti moraš žilo na mestu med rano in srcem. Pritisneš je lahko tudi v rani z bato (vato, op. avt.) ali prstom ...* Pozna prevezo med rano in srcem ob prerezu žile. Danes se ta preveza imenuje po Esmarchu. *Obveza pa ne sme biti preozka ali pretanka, da se v kožo ne zaje. Roka ali noga sme biti samo tri do štiri ure zavezana, sicer ud zamre.* Odločno odsvetuje prevoz poškodovanega k zdravniku, dokler mu niso zaustavili krvavitve in rane obvezali. Nasvet pospremi z zapisom konkretne zgodbe o poškodovancu, ki je zaradi napačnega ravnanja izgubil veliko krvi.

Pri zlomih in izpahih svetuje imobilizacijo in zdravniško oskrbo, za katero se pa ne mudi tako kot pri krvavitvah.

Pri zadušenih priporoča najprej očiščenje zgornjih dihal, ki mu sledi *umetno dihanje, ki je izmed vseh drugih pripomočkov najbolj uspešno. Izkušnja uči, da se je že po dveurnem rešilnem delu posrečilo zadušenca ali utopljenca obuditi k življenju.* Opiše metodo umetnega dihanja, ki je še najbolj podobna kasnejši *Silvestrovi metodi*. Ta je veljala za eno uspešnejših do uvedbe sodobnega umetnega dihanja z usti. Masaže srca tedaj še niso poznali. Pri zadušenem z grizljajem jedi je treba tujek najprej poskusiti odstraniti s prsti iz grla; če ni uspeha, ga je treba večkrat udariti s pestjo po hrbtu. Umetno dihanje priporoča tudi pri oplazenju strele. *Pri sončarici prenesi prizadetega v senco, ga ohladi z mrzlo vodo in, če ne diha, mu nudi umetno dihanje.*

Pri *ostrupitvah* (zastrupitvah, op. avt.) z zaužitimi strupi odsvetuje dajanje mleka, olja ali žganja,⁴³ priporoča pa izzivanje bruhanja z draženjem žrela. V tem podglavju natančneje opiše alkoholni bledež, *blaznost pijancev. Takega blaznika mora stražiti več ljudi, da se ne primeri kaka nesreča, vendar je najbolj umestno, da se mu dopuste njegove domišljije (halucinacije, op. avt.), in da mu ničesar ne ugovarjaš. Vse to namreč nič ne pomaga, temveč ugovarjanje blaznika le še bolj razburi.* Pri prvi pomoči pri kačjem strupu Homan dobesedno navaja zapis znanega pisatelja Frana Erjavca, ki je leta 1873 izdal *Domače in tuje živali v podobah* in kjer je na široko opisal takratno vedenje o delovanju kačjega strupa in pomoči ob ugrizu, *kajti, zapiše, ker je vse, kar je tam povedano, še sedaj v veljavi.* Danes vemo, da je bil nekoč strah pred ugrizom večji od objektivne nevarnosti

43 Sedaj je znano, da so številni strupi topni v maščobah in se dajanje maščob zato odsvetuje. Alkohol pospeši dogajanja v pretavilih in posredno lahko poveča stopnjo zastrupitve.

za zdravje ali celo življenje človeka s kačjim ugrizom. Več se zadrži pri steklini, priporoča globoko izrezanje ali izžiganje ter izpiranje ugrizne rane. *Ako to zamudiš, je vse izgubljeno. Bolniku namreč ne moreš več pomagati ne ti, ne zdravnik, da bi ga rešil, ko so se že pokazala prva znamenja stekline.* Opiše tudi Pasteurjevo metodo uspešnega zdravljenja, seveda, če je zastavljena že pred prvimi znaki bolezni.⁴⁴ Ugriz steklega psa je treba takoj javiti županu, ki naj to nemudoma naznani okrajnemu glavarstvu. *Okrajno glavarstvo bo poskrbelo, da te sprejmo v jedno teh bolnišnic.*

Homan med obvezilnim materialom priporoča predvsem trikotni robec, današnja trikotno ruto, uporabna je za obvezovanje glave, trupa, udov ter za pestovalnico zgornjega uda. Uporaba rute je nazorno prikazana v trinajstih slikah. Od današnje se bistveno ne razlikuje. Poglavje zaključí z navodili za prenašanje in prevažanje poškodovanih in zbolelih. Doda še priporočila za delo reševalcev. *Ne poslušaj, kako ponesrečenec stoče in vzdihuje, temveč pomisli, kako mu boš pomagal; loti se dela, pa se boš pomiril. Veliko je vredno, da se človek za take slučaje nauči in ima veselje.*

Zadnje, četrto poglavje knjižice je namenjeno vzgoji in postrežbi otroka. Homan otroštvo razdeli v tri obdobja: dojenje do konca prvega leta, detinstvo do šestega in šolsko dobo do štirinajstega leta starosti. Loti se prvih dveh obdobji, ki so za zdravje in preživetje otrok najpomembnejša. Najprej opiše normalen razvoj otroka v prvem letu življenja, zavzema se za dojenje, ki je najbolj zdrava prehrana dojenca. Doječim materam priporoča nezačinjeno hrano in nemastne jedi, odsvetuje pa zelenjavo, surovo sadje in žganje. Doda navodila za *zalivanje* dojenca, če mati ne more dojiti. Danes bi se bralec zgrozil ob naslednjem, v mastnem tisku zapisanem opozorilu: ... *da ne dajete otrokom vsaj do šestega leta ne vina, ne piva, ne žganja, ne ruskega čaja in ne kave, ker imajo te pijače neke strupe v sebi, ki so za otročje telo zelo škodljivi.* Je na stališče vplivalo splošno znana navada, da so na Štajerskem, še bolj pa na Dolenjskem, otrokom zelo zgodaj dajali tudi vino in je bila medicinska stroka pri tem pojavu premalo kritična? Cele tri strani nameni povijanju in oblačenju novorojenca. *Nekatera mati otroka tako tesno povija, da se mi v srce usmili, kedar vidim kaj takega. Roke, noge, prsi, sploh vse telo je tako s povoji povito, da se otrok ne more niti ganiti, niti prosto dihati. Tako tesno povijanje je nespametno škodljiva naveda, ki se mora odpraviti. Na živ način s primerom nagovori mater, ki vztraja pri povijanju. Zakaj pa ne pustiš, da bi tudi tebi povezali roke in noge in te tako pustili vso noč? Zato, ker veš, da tega ne strpiš, ker veš, da ne bi vso noč spala, da ne bi mogla dihati itd. Glej, ravno tako je z dojencem.*⁴⁵ Odsvetuje, da bi matere jemale dojenca k sebi v posteljo, *da jim ni treba po noči vstajati; to pa je zelo nevarno, ker ga lahko med spanjem zadušijo (poležijo), kar se je že večkrat pripetilo.*

Na zanj značilen način priporoča cepljenje otrok proti kozam, ki mu številni starši

44 Kot zanimivost navajamo, da je v tem času tudi na Loškem stekli pes ogrizel tri osebe. Zdravili so se pri profesorju Hoegvesu, ki je vodil tamkajšnji Pasteurjev inštitut za zdravljenje stekline v Budimpešti. Vir: Štukl, Zdravstvene zadeve, str. 110 in Šega, Pasja steklina, str. 79-85.

45 Zagotovo je šlo pri tem tudi za prepričanje babic, da je treba dcence tesno povijati, da bodo imeli ravnó hrktenico in ude. Posebej so to učile starejše babice, marsikatera še tja do 2. svetovne vojne. Spominjam se, da je lučinska babica, ki je končala babiško šolo v zadnjih letih 19. stoletja, našega najmlajšega brata, rčenega konec leta 1942, tesno povijala in to naročala tudi naši mami.

nasprotujejo: ... pisatelj tega spisa je videl sam več kakor petdeset slučajev, ki to (koristnost cepljenja, op. avt.) dokazujejo, za časa hude kozje epidemije v Ljubljani leta 1888. V neki revni družini sta v jedni sobi ležala oče in mati bolna na kozah. Onadva nista imela cepljenih koz. Sedem otrok pa je ležalo pri stariših v isti sobi in noben ni zbolel, ker so imeli cepljene koze. Drugod je zopet ležalo pet otrok v jedni sobi, trije so dobili koze, ker jih mati ni nesla k cepljenju, druga dva pa sta ostala zdrava, ker sta bila pravilno cepljena. Doda še navodila za ponavljalno cepljenje otrok v šoli, v slučaju epidemije pa tudi odraslih, ki so bili prvič cepljeni pred več kot desetimi leti. Tudi to podkrepi s praktičnim primerom. Med 55 kozavimi bolniki, ki sem jih zdravil 1888. leta v bolnišnici za silo v Ljubljani, bilo je 44 cepljenih in 11 necepljenih; 44 cepljenih je ozdravelo, izmed 11 necepljenih so pa vsi umrli. Cepljeni so pa le zaradi tega oboleli, ker so bili vsi prej kakor pred najstimi leti cepljeni, t.j. zboleli so, ker niso cepljenja ponovili in je prvo cepljenje že deloma izgubilo svojo moč.

Knjižico zaključujeta pregledno abecedno stvarno kazalo in običajno snovno, vsebinsko kazalo.

Že iz navedkov je viden dokaj lep jezik, ki bi ga tudi današnji lektor le malo popravil. V posameznih besedah bi črtal nekatere črke ali jih zamenjal s sedanjimi knjižnimi izrazi: bodemo, črez, črevlji, jedna, kedar, kmetski, marsikteri, priprost, rujav, skoro, smetij, solnce, vapno, žreblji ipd. Dopuščamo možnost, da je imela Mohorjeva družba lektorja, ki je rokopis popravil, a več prošenj in dopisov dr. Homana, našli smo jih v arhivu, nas prepriča, da lektor z njegovim pisanjem ni imel težkega dela. Avtor žal ne navaja vira ilustracij, verjetno so iz katere od podobnih knjig v nemškem jeziku.

Vrednost zapisanega je predvsem v – za tisti čas – sodobnih medicinskih stališčih, od katerih marsikatero velja še sedaj, in v neposrednem obračanju na bralko oziroma bralca. Prav zato smo se odločili, da knjižico natančneje predstavimo tudi prijateljem Loških razgledov.

Odmevi na *Postrežbo bolnikom*

Že pred izidom Mohorjeve zbirke je Ljubljanski zvon objavil napoved knjig: ... 4. »Postrežba bolnikom«. Te koristne knjige naj bi ne manjkalo v nobeni hiši. Kolikokrat nastopi hitro nevarna bolezen, a zdravnik je oddaljen in ga je težko dobiti. Ta knjiga bode učila, kako treba streči bolnikom, povedala potrebne stvari o hrani in pijači bolnikov, o prvi pomoči v sili in raznih nezgodah.«⁴⁶ Po izidu so o knjigah zbirke poročali še enkrat: Dalje je izdala družba (sv. Mohorja, op. avt.) dr. Homanovo knjižico »Postrežba bolnikom«, ki bode našemu ljudstvu jako dobro služila in mu mnogo koristila, če jo bode pridno bralo ...⁴⁷

Zahvala

Dolžan sem zahvalo vsem, ki so mi pomagali odkrivati podatke iz življenja in dela dr. Alojzija Homana, še posebej pa dr. Francetu Štuklu, Ivici Obran ter Meliti Simončič iz Radeč pri Zidanem Mostu. Vesel sem bil vsakega njihovega podatka, koristnega navjeta ali namiga.

46 LZ, 1899, str. 186.

47 LZ, 1899, str. 761.

KRATICE IN KRAJŠAVE:

ARS	Arhiv Republike Slovenije
CZ	Cankarjeva založba
ES	Enciklopedija Slovenije
FNT	Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo
KMD	Koledar Mohorjeve družbe
lat.	v latinskem jeziku
LV	Liječniški vijesnik
LZ	Ljubljanski zvon
MD	Mohorjeva družba
nem.	v nemškem jeziku
NSAL	Nadškofijski arhiv Ljubljana
NUK	Narodna in univerzitetna knjižnica
op. avt.	avtorjeva razlaga originalnega zapisa
SBL	Slovenski biografski leksikon
UE	Upravna enota
ZAL	Zgodovinski arhiv Ljubljana
ZAL-ŠKL	Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki

VIRI:

- ARS, 38, Deželni zbor in odbor, X/6, t. e. 1529.
ARS, 38, Deželni zbor in odbor, X/6, t. e. 1530.
ARS, 38, Deželni zbor in odbor, X/6, t. e. 1532.
NSAL, Župnija sv. Jakoba Škofja Loka, Poročna knjiga 1882–1902, str. 33.
NŠAL, Župnija Brdo pri Lukovici, Krstna knjiga, Prepis, 1835–1905, neoštevilčena.
NŠAL, Župnija Brdo pri Lukovici, Mrliška knjiga 1840–1896, str. 158.
Obran, Ivica: Radeče pri Zidanem Mostu: pogovor in rokopisna sporočila.
UE Laško, MS Radeče, Poročna knjiga župnije Radeče, leto 1908, str. 5.
Uslužbenski list Državne glasbene šole Trbovlje, brez datuma.
ZAL-ŠKL, Popis prebivalcev 1880, Mesto 114 in 116/117.
Župnija Brdo pri Lukovici, Status animarum, Prevoje, št. 15.

LITERATURA:

- Bergmann, Rihard: Dr. Alojzij Homan. Liječniški vjesnik, Zagreb, 1922, 44/12, str. 327–328.
Črnivec, Živka (ur.): *Ljubljanski klasiki 1563–1965*, Ljubljana, 1999.
Debeljak, Tine: Kulturni delavci loškega okraja v preteklosti in sedanjosti. *Škofja Loka in njen okraj*. Škofja Loka, 1936, str. 59–79.
Enciklopedija Slovenije, knjiga 4, Ljubljana : Mladinska knjiga, 1990.
Homan, Alojzij: *Postrežba bolnikom*. Mohorjeva družba : Celovec, 1899.
Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana, 1937.
Leksikon Sova, Ljubljana : Cankarjeva založba, 2006.
Ljubljanski zvon, Ljubljana, 1899, str. 186.
Medicinska enciklopedija, knjiga 8, Zagreb, 1963.

- Planina, France: Obletnice in jubileji. *Loški razgledi* 19, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1972(3), str. 438.
- Popis prebivalcev 31. 12. 1900. *Leksikon občin za Kranjsko*. Dunaj : Centralna statistična komisija, 1906.
- Savnik, Roman: Pomembni Ločani in njih bližnji sosede. *Loški razgledi* 21, Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1974, str. 79–93.
- Slovenski biografski leksikon*, knjiga 1–3, Ljubljana, 1925, str. 338.
- Šega, Judita: Pasja steklina v Škofji Loki leta 1892. *Loški razgledi* 37, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1990, str. 79–85.
- Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki II*, Ljubljana : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1984.
- Štukl, France: Zdravstvene zadeve v Škofji Loki do druge svetovne vojne. *Loški razgledi* 21, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1974, str. 110.
- Zupanič Slavec, Zvonka: *Iz rok v roke, iz roda v rod*, Ljubljana, 2001.

Summary

Dr. Alojzij Homan (1863–1922)

*The author describes the origins, education and work of the Škofja Loka physician, Dr. Alojzij Homan, from Homan house in Mestni trg, who dedicated the majority of his medical work to the inhabitants of Radeče by Zidani Most and its surroundings. He was primarily known in the wider Slovene space for the, for that time, exceptionally well and beautifully written booklet *Postrežba bolnikom* (Serving the Patient), which was published in the collection of Mohorjeva družba in Celovec in 1899, and within the healthcare profession, for his German-Slovene forensic medical terminology from 1904. In the first, he dealt in a modern way with the care and nutrition of patients, first aid after injuries and sudden illnesses and nurturing and care of both healthy and sick children. He reinforced the advice and recommendations by citing cases from medical practice, mainly his own. In the second book, he was the first in Slovenia to lay the foundations of demanding medical terminology. His premature death prevented him from seeing the publication of a supplemented Terminology, which he prepared after the First World War and which was published in 1924. He published several popular science books in the fields of the construction and functioning of the human body and hygiene. He also published some health education contributions in calendars of Mohorjeva družba. On another occasion, we plan to collect and publish Homan's entire bibliography.*

*The second part of the contribution contains a more detailed presentation of Homan's booklet *Postrežba bolnikom*, from a hundred and ten years ago, in which there are some instructions and recommendations on such a high professional level that they still apply today. In the first chapter, he deals with the layout and fitting of a patient's room and general principles of patient care, in which he stresses the then known principles of hygiene. The fairly exact instructions on the feeding of patients and drinking liquids are in the second chapter. This is followed by emergency first aid, which is very advanced for those times from a professional medical standpoint. The booklet concludes with a chapter on the nurturing and care of children, in which a note on smallpox vaccination stands out. It has not been possible to date to refute the conviction that Homan was the first in Slovenia to use and also describe the concept of emergency first aid.*